

Synagoga na Tłomackiem przestaje istnieć

16 maja 1943 - Oddziały niemieckie zburzyły warszawską Wielką Synagogę. Z tym wydarzeniem wiąże się upadek powstania w getcie warszawskim.

Była symbolem judaizmu reformowanego Warszawy oraz jedną z najwspanialszych polskich budowli, wzniesionych w XIX wieku.

Uroczyste otwarta 26 września 1878 roku w święto Rosz ha-Szana, czyli żydowski Nowy Rok. Została osobiście wysadzona przez Jürgena Stroopa dnia 16 maja 1943, co było ostatnim aktem niszczenia przez Niemców getta żydowskiego w Warszawie.

W XVIII wieku w Europie Środkowej został zapoczątkowany ruch hebrajskiego oświecenia, tzw. haskala, z centrum w Berlinie. Zwolennicy tego ruchu, zgromadzeni wokół Mosesa Mendelssohna, propagowali m.in. nowoczesne nauczanie świeckie, podejmowanie pracy w zawodach nie związanych z handlem i rzemiosłem, żądając także emancypacji kobiet i unowocześnienia własnej kultury. Zwolennicy haskali chcieli w Warszawie otworzyć własny dom modlitwy, niezależny od licznych tu ortodoksyjnych wyznawców judaizmu. W ten sposób w roku 1802 wzniesiona została za ówczesnym ratuszem miejskim w Pałacu Jabłonowskich synagoga na ul. Daniłowiczowskiej, która już wkrótce okazała się za mała. W 1843 w jej miejscu powstała nowa synagoga, która podobnie jak i poprzednia już po kilkunastu latach była za ciasna.

Wśród oświeconych zwolenników haskali znajdowało się wielu ludzi zamożnych - bankierów, drukarzy, wydawców, prawników i lekarzy, których stać było na sfinansowanie budowy nowej synagogi.

Synagoga posiadała dokładnie 2200 miejsc siedzących, 1150 miejsc w sali głównej oraz 1050 miejsc w galerii dla kobiet. W synagodze znajdowały się również: biblioteka, posiadająca bardzo bogaty i cenny księgozbiór, starodruki oraz manuskrypty, do których zaliczyć należy: "Księgi pamiętnicze, rodzaj kronik spisanych przez rabinów w Buczaczu i Rohatynie itp." Jej wieloletnim opiekunem był Mojżesz Moszkowski.

Za Aron ha-kodesz znajdowały się pomieszczenia kancelarii oraz pokój zaślubin. Synagoga była kojarzona ze światowej sławy chórem, który śpiewał przy akompaniamencie organów i innych instrumentów muzycznych. W 1922 r. Mieczysław Orłowicz pisał: W piątek o zmierzchu podczas nabożeństwa (wstęp możliwy też dla chrześcijan, panowie wchodzą na parter w kapeluszach na głowach, panie na galerii) produkcje dobrego chóru przy akompaniamencie organów.

Odbywały się w niej nie tylko nabożeństwa czysto religijne, ale również nabożeństwa z okazji odzyskania niepodległości przez Polskę, uchwalenia Konstytucji 3 Maja, rozpoczęcia roku szkolnego czy nabożeństwo żałobne w dniu śmierci Józefa Piłsudskiego. W 1909 roku przed synagogą urządzono niewielki skwer, obsadzonym krzewami i drzewami oraz otoczony kutym płotem.

W 1940 roku po utworzeniu getta warszawskiego hitlerowcy przystąpili do niszczenia budynku, który znalazł się w jego obrębie. W połowie 1941 roku synagoga była już znacznie zdewastowana, w dachu były się liczne dziury, większość wyposażenia została wywieziona lub zniszczona, kapitele i części architravów zniszczone, a Aron ha-kodesz leżał powalony na ziemi.

20 maja 1941 roku władze niemieckie zezwoliły na otwarcie trzech synagog dla wiernych, w tym Wielkiej Synagogi. 27 kwietnia Adam Czerniaków zwołał komitet celem zbiórki funduszy na remont i ponowne uruchomienie synagogi.

31 maja 1941 roku w sobotę przed świętem Szawuot w synagodze odbyło się pierwsze nabożeństwo. 1 czerwca o

godzinie 9.30 nastąpiło uroczyste otwarcie synagogi, na remont której przeznaczono ogromną sumę pieniędzy. Wniesienia Tory i dwukrotnego obejścia z nią synagogi dokonał osobiście Adam Czerniaków. Na zakończenie dnia w synagodze kantor dostał ataku paraliżu i odwieziono go do szpitala. Pod koniec lipca zorganizowano specjalny konkurs na stanowisko nadkantara dzielnicy warszawskiej.

19 października w synagodze odbył się koncert muzyki oratoryjnej z okazji Miesiąca Dziecka. Prezentowano liczne utwory choralne do tekstów Starego Testamentu w wykonaniu Lewandowskiego, Naumburga, Bernsteina oraz Zilberca. Swoje utwory wykonał chór synagogałny pod batutą Mariana Neuteicha, wirtuoz skrzypcowy Henryk Reinberg, organista Izrael Fajwiszys, a partie solowe wykonali m.in. bas-baryton Goldner.

30 marca 1942 roku na polecenie Heinza Auerswalda synagoga została zamknięta, a jej klucze trafiły do Służby Porządkowej. Synagoga stała się miejscem tymczasowego lokowania Żydów zwożonych m.in. z okupowanych Czech.

W 1942 roku, po zmniejszeniu obszaru getta, synagoga znalazła się poza jego obszarem. Ze względu na dużą powierzchnię budynku hitlerowcy urządzili w niej magazyn mebli i zrabowanego mienia żydowskiego. Magazynem kierował komisarz getta warszawskiego do spraw nieruchomości, Karol Nabe.

Kres istnienia synagogi nastąpił po krwawym stłumieniu powstania w getcie warszawskim, 16 maja 1943 roku. Wtedy to o godzinie 20.15 została osobiście wysadzona w powietrze przez Jürgena Stroopa, co było symbolem ostatecznej likwidacji dzielnicy żydowskiej. Po jej zburzeniu Stroop powiedział:

"Piękną klamrą oficjalnego zamknięcia Wielkiej Akcji było wysadzenie w powietrze Wielkiej Synagogi. Przygotowania trwały 10 dni. Synagoga była gmachem solidnie zbudowanym. Stąd, aby ją za jednym zamachem wysadzić w powietrze, należało przeprowadzić pracochłonne roboty saperskie i elektryczne. Ależ to był piękny widok! Z punktu widzenia malarskiego i teatralnego obraz fantastyczny. Oficer saperów wręczył mi aparat elektryczny, wywołujący detonację ładunków wybuchowych. Przedłużałem chwilę oczekiwania. Wreszcie krzyknąłem: Heil Hitler! - i nacisnąłem guzik. Ognisty wybuch uniósł się do chmur. Przerażliwy huk. Bajeczna feeria kolorów. Niezapomniana alegoria triumfu nad żydostwem. Getto warszawskie skończyło swój żywot. Bo tak chciał Adolf Hitler i Heinrich Himmler."

więcej tutaj

Przez wiele lat miejsce po niej pozostawało puste. W latach 50. XX wieku władze miejskie podjęły decyzję o budowie na nim wieżowca. Budowa ciągnęła się przez prawie dwa dziesięciolecia, co usprawiedliwiano w prasie nałożeniem klątwy przez rabinów. Ostatecznie, po wielu zmianach projektów, około roku 1976 wzniesiono stalowy szkielet budynku, obłożono go złocistymi blachami i budowa zamarła, a szkielet budynku rdzewiał. W latach 80. w prasie lokalnej pojawiły się wzmianki o kontynuacji budowy, która ruszyła pod koniec dekady, po podpisaniu umowy z jugosłowiańską firmą Generalexport-Giposs. Złociste blachy zamieniono na srebrzyste, odbijające barwę nieba, rozbudowano także podium budynku, nawiązujące kształtem do wcześniejszej synagogi.

Budowę ukończono w 1991 roku, co tłumaczono w prasie odczynieniem klątwy przez usatysfakcjonowanych rabinów.

W 1936 roku z całą pewnością nie wiedziano, że świat faktycznie się zawali i nikomu nie będzie do śmiechu, przypomnienie piosenek 20-lecia międzywojennego jest szczególnie melancholijne:

<http://www.youtube.com/watch?v=ajlvRyliLAW>